

АНОТАЦІЯ

Лучковський В. В. Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві –
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню поняття, юридичної природи інституту фактичних шлюбних відносин та правових наслідків, які наступають у зв'язку із визнанням факту їх наявності учасниками таких відносин та судом, який розглядає справу про встановлення факту, який має юридичне значення, формулювання наукових висновків та пропозицій щодо удосконалення сімейного законодавства України з предмету дослідження.

В роботі на підставі вивчення досягнень сімейно-правової доктрини проведено аналіз теоретико-правових засад дослідження інституту фактичних шлюбних відносин в сімейному праві, їх поняття, структури та правової природи; виявлено особливості становлення та розвитку законодавства, що діяло на українських землях, щодо правового регулювання фактичних шлюбних відносин; досліджено зарубіжний досвід правового регулювання фактичних шлюбних відносин; розкрито зміст майнових правових наслідків у фактичних шлюбних відносинах, в тому числі щодо права спільної сумісної власності на майно, набуте у фактичних шлюбних відносинах, отримання права на утримання з боку іншого учасника фактичних шлюбних відносин, набуття інших майнових прав, які встановлені чинним законодавством; розкрито правові наслідки перебування у фактичних шлюбних відносинах немайнового характеру; із врахуванням досягнень юридичної доктрини, зарубіжного досвіду та правозастосовчої практики обґрунтовано необхідність виділення інших правових наслідків перебування у фактичних шлюбних відносинах; викладено пропозиції та рекомендації теоретичного та практичного характеру щодо удосконалення чинного законодавства у розрізі теми дослідження.

У дисертації зроблено висновок, що учасники фактичних шлюбних відносин рівні в правах із подружжям у зареєстрованому шлюбі, в тому числі в аспекті визнання презумпції спільності майна, набутого у відповідних правовідносинах за винятками, коли відповідне майно є особистою приватною власністю одного учасника фактичних шлюбних відносин; реалізації майнових прав та обов'язків, що виникають із цього майна; обґрунтовано необхідність урівнювання подружжя у зареєстрованому шлюбі та учасників фактичних шлюбних відносин у аліментних та спадкових правовідносинах, а також в частині реалізації особистих немайнових прав, у зв'язку із чим запропоновано відповідні зміни до Сімейного та Цивільного кодексів.

У дисертаційному дослідженні вперше:

1) визначено поняття «учасники фактичних шлюбних відносин» як жінки та чоловіки, які добровільно, без примусу вступають у правовідносини з метою виникнення сімейних прав та обов'язків, однак які не зареєстрували їх як шлюб у органах державної реєстрації актів цивільного стану;

2) визначено поняття «правові наслідки фактичних шлюбних відносин» як зміни у правовому статусі жінки та чоловіка, які відбуваються у зв'язку із їх участю у фактичних шлюбних відносинах;

3) розмежовано правові наслідки фактичних шлюбних відносин майнового та немайнового характеру – до наслідків першого виду віднесено спільність набутого у фактичних шлюбних відносинах майна, право на утримання з боку іншого учасника фактичних шлюбних відносин, спільні права як батьків щодо дитини, права на утримання і на усиновлення дитини, а також інші майнові права та обов'язки, передбачені договором жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі щодо визначення правового режиму майна або про утримання у фактичних шлюбних відносинах; до наслідків другого виду віднесено права на встановлення походження дитини від батька – учасника фактичних шлюбних відносин з матір'ю дитини та право спільного усиновлення дитини аналогічно тому, як подібне усиновлення здійснює подружжя у зареєстрованому шлюбі, які прямо визначені у сімейному

законодавстві та непоіменовані особисті немайнові права та обов'язки учасників фактичних шлюбних відносин, такі, як право на материнство, право на батьківство, право на розподіл сімейних обов'язків та на спільне вирішення питань сім'ї, зміст яких вужчий за відповідні права подружжя; інші особисті немайнові права, визначені як відповідні права подружжя, фактично можуть належати учасникам фактичних шлюбних відносин (крім права на зміну прізвища в порядку СК України), однак не є такими, що потребують правового визначення та захисту;

4) обґрунтовано необхідність запровадження інституту «договору фактичного подружжя» як альтернативи шлюбному договору для учасників фактичних шлюбних відносин; запропоновано визначати договір як юридичний факт, який свідчить про наявність фактичних шлюбних відносин, а момент набрання чинності цим договором – слід вважати моментом виникнення зазначених правовідносин, з цією метою слід передбачити необхідність державної реєстрації таких договорів у окремому реєстрі; поряд із цим допустити укладання учасниками фактичних шлюбних відносин інших договорів, визначених ст. ст. 64, 78, 89 СК України;

5) обґрунтовано необхідність поширення положень ст. 1243 СК України на учасників фактичних шлюбних відносин, передбачивши можливість укладення заповіту щодо майна, яке належить учасникам фактичних шлюбних відносин на праві спільної сумісної власності.

У роботі удосконалено:

б) поняття фактичних шлюбних відносин як правовідносин жінки та чоловіка, що спрямовані на виникнення сімейних прав та обов'язків, однак які не зареєстровані у органах державної реєстрації актів цивільного стану, а отже – не мають державного захисту в аспекті визнання за ними усіх правових наслідків шлюбу (крім окремих майнових прав та обов'язків щодо спільно набутого майна та аліментних зобов'язань);

7) перелік вимог, яким мають відповідати учасники фактичних шлюбних відносин, зокрема такими вимогами визначені наступні: вони повинні досягти 18-річного віку (однак допускаються відповідні відносини між особами

16-18 річного віку, якщо встановлення відносин між ними судом, відповідає інтересам цих осіб), мати дієздатність, в окремих випадках не перебувати у зареєстрованому шлюбі чи/та іншому фактичному шлюбі з іншими особами, а також не відноситися до осіб, визначених у ст. 26 СК України як таких, що не можуть перебувати у шлюбі між собою;

8) існуючі в юридичній доктрині підходи щодо визначення ознак фактичних шлюбних відносин, зокрема виділено такі ознаки фактичних шлюбних відносин як: строк, тобто період існування фактичних шлюбних відносин, коли жінка та чоловік перебувають у сімейних відносинах без реєстрації шлюбу (має значення для відмежування фактичних шлюбних відносин від інших форм співжиття, однак не є обов'язковою ознакою); неанонімність, тобто взаємне виявлення подружніх відносин перед третіми особами; намір встановити стійкі відносини, притаманні шлюбу через наявність усталених відносин між учасниками фактичних шлюбних відносин; різностатевість та моногамність (для окремих зарубіжних держав ця ознака не має значення); наявність правових наслідків шлюбу у сфері визначення правового режиму спільно набутого майна та визнання аліментних зобов'язань у фактичних шлюбних відносинах;

9) позиції науковців щодо наявності в учасника фактичних шлюбних відносин права на спадкування майна померлого учасника фактичних шлюбних відносин за законом не в четверту, а в першу чергу поряд із такими спадкоємцями, як батьки, діти та подружжя при збереженні спадкування за четвертою чергою колишнього учасника фактичних шлюбних відносин, який прожив тривалий час із спадкодавцем.

У дисертації дістало подальшого розвитку:

10) дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання підстав та правових наслідків фактичних шлюбних відносин у державах Європейського Союзу, суміжних з Україною держав та США в частині наукового дослідження досвіду США у врегулюванні фактичних шлюбних відносин, можливості врахування зарубіжного досвіду в сімейному законодавстві України;

11) дослідження змісту законодавства, яке діяло на українських землях і

врегулювало фактичні шлюбні відносини в частині наукового дослідження періоду дії законодавства Великого князівства Литовського, Гетьманщини, Австро-Угорської імперії;

12) наукові позиції щодо розуміння впливу практики Європейського суду з прав людини на відновлення в європейському законодавстві інституту фактичних шлюбних відносин у вигляді зареєстрованого цивільного партнерства;

13) погляди науковців щодо правосуб'єктності учасників фактичних шлюбних відносин щодо розпорядження майном, яке знаходиться у спільній сумісній власності в частині обґрунтування необхідності надання згоди учасником фактичних шлюбних відносин на розпорядження іншим учасником фактичних шлюбних відносин спільним майном;

14) позиції науковців, які визначають необхідність розширення аліментних зобов'язань учасників фактичних шлюбних відносин іншими обов'язками, які має подружжя у зареєстрованому шлюбі.

Ключові слова: шлюб, конкубінат, фактичний шлюб, зареєстрований шлюб, правові наслідки шлюбу; сім'я; сімейні відносини; фактичні шлюбні відносини; спільне проживання; спільна сумісна власність.

SUMMARY

Luchkovskiy V. V. Actual marital relations in family law. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The dissertation on obtaining a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law of the Khmelnytskyi Oblast Council, Khmelnytskyi, 2021..

The dissertation is devoted to the research of the concept, legal nature of the institute of actual marital relations and legal consequences arising in connection with the recognition of their existence by the participants of such relations and the court considering the case of establishing the fact of legal significance, formulating scientific conclusions improvement of family legislation of Ukraine on the subject of

research.

In the work on the basis of studying the achievements of family law doctrine the analysis of theoretical and legal bases of research of institute of actual marital relations in family law, their concepts, structure and legal nature is carried out; features of formation and development of the legislation operating on the Ukrainian lands concerning legal regulation of actual marital relations are revealed; the foreign experience of legal regulation of actual marital relations is investigated; the content of property legal consequences in actual marital relations is revealed, including the right of joint ownership of property acquired in actual marital relations, obtaining the right to withhold from another participant of actual marital relations, acquisition of other property rights established by current legislation; the legal consequences of being in a de facto marital relationship of a non-material nature are revealed; taking into account the achievements of legal doctrine, foreign experience and law enforcement practice, the need to highlight other legal consequences of being in an actual marital relationship is justified; proposals and recommendations of theoretical and practical nature on the improvement of current legislation in the context of the research topic are presented.

The dissertation concludes that the participants of the actual marital relationship are equal in rights with the spouses in the registered marriage, including in the aspect of recognition of the presumption of common property acquired in the respective legal relations, except when the respective property is personal private property of one participant of the actual marital relationship; realization of property rights and obligations arising from this property; the necessity of equalization of spouses in a registered marriage and participants of actual marital relations in alimony and inheritance legal relations, as well as in the implementation of personal non-property rights is substantiated, in connection with which appropriate amendments to the Family and Civil Codes are proposed.

For the first time it is proposed in the dissertation:

- 1) the concept of "participants in actual marital relations" is defined as a woman and a man who voluntarily, without coercion enter into legal relations for the purpose of family rights and responsibilities, but who have not registered them as a

marriage in the state registration of civil status;

2) the concept of "legal consequences of actual marital relations" is defined as changes in the legal status of women and men that occur in connection with their participation in actual marital relations;

3) differentiate the legal consequences of actual marital relations of property and non-property nature - the consequences of the first type include the common property acquired in actual marital relations, the right to maintenance by another party to the actual marital relationship, joint rights as parents of the child, the right to maintenance and adoption child, as well as other property rights and obligations provided by the contract of a woman and a man who live in the same family, but are not in a registered marriage with each other or in any other marriage to determine the legal status of property or to keep in fact marital relations; the consequences of the second type include the right to establish the origin of the child from the father - a participant in the actual marital relationship with the child's mother and the right of joint adoption of the child similarly to such adoption by spouses in registered marriages, which are directly defined in family law and unnamed personal property rights. and the responsibilities of the parties to the actual marital relationship, such as the right to maternity, the right to paternity, the right to share family responsibilities and to jointly resolve family issues, the content of which is narrower than the respective rights of the spouses; other personal non-property rights, defined as the relevant rights of the spouses, may in fact belong to the participants of the actual marital relationship (except for the right to change the name in the Family Code of Ukraine), but are not in need of legal definition and protection;

4) the need to introduce the institution of "de facto marriage contract" as an alternative to the marriage contract for the participants of the actual marital relationship is substantiated; it is proposed to define the contract as a legal fact that indicates the existence of actual marital relations, and the moment of entry into force of this contract - should be considered the moment of occurrence of these legal relations, for this purpose should provide for state registration of such agreements in a separate register; along with this to allow the conclusion by the participants of the actual marital relations of other agreements specified in Art. Art. 64, 78, 89 of the

Family Code of Ukraine;

5) the necessity of distribution of provisions of Art. 1243 of the Family Code of Ukraine on the participants of the actual marital relations, providing for the possibility of concluding a will in respect of property belonging to the participants of the actual marital relations on the right of joint joint ownership;

The following statements are improved in the thesis:

6) the concept of actual marital relations as a legal relationship between a woman and a man, aimed at the emergence of family rights and responsibilities, but which are not registered in the state registration of civil status, and therefore do not have state protection in terms of recognizing all legal consequences marriage (except for certain property rights and obligations in relation to jointly acquired property and alimony obligations);

7) the list of requirements to be met by the participants of the actual marital relationship, in particular such requirements are as follows: they must reach 18 years of age (however, appropriate relations between persons aged 16-18 are allowed, if the establishment of relations between them by the court), have legal capacity, in some cases not to be in a registered marriage and / or other de facto marriage with other persons, as well as not to belong to the persons specified in Art. 26 of the Family Code of Ukraine as those who cannot be married to each other;

8) existing approaches in legal doctrine to determine the signs of actual marital relations, in particular, such features of actual marital relations as: term, ie the period of existence of actual marital relations, when a woman and a man are in a family relationship without registration of marriage (important for distinguishing actual marital) relations from other forms of cohabitation, but not a mandatory feature); non-anonymity, ie mutual disclosure of marital relations to third parties; the intention to establish a stable relationship inherent in marriage through the existence of an established relationship between the participants in the actual marital relationship; heterosexuality and monogamy (for some foreign countries, this feature does not matter); the existence of legal consequences of marriage in the field of determining the legal regime of jointly acquired property and the recognition of alimony obligations in the actual marital relationship;

9) the position of scholars on the fact that the participant of the actual marital relationship has the right to inherit the property of the deceased participant of the actual marital relationship by law not in the fourth, but primarily along with such heirs as parents, children and spouses while maintaining the inheritance of the former marital relationship, who lived a long time with the testator;

It has received the further development in the dissertation:

10) study of foreign experience of legal regulation of legal grounds and legal consequences of actual marital relations in the European Union, Ukraine and the USA in terms of scientific research of US experience in settling actual marital relations, the possibility of taking foreign experience into account in Ukrainian family law;

11) study of the content of legislation that operated on Ukrainian lands and settled the actual marital relations in terms of scientific study of the period of validity of the legislation of the Grand Duchy of Lithuania, the Hetmanate, the Austro-Hungarian Empire;

12) scientific positions on understanding the impact of the case law of the European Court of Human Rights on the restoration in European legislation of the institution of de facto marital relations in the form of a registered civil partnership;

13) views of scholars on the legal personality of the participants of the actual marital relationship regarding the disposal of property that is in joint joint ownership in terms of justifying the need for consent of the participant of the actual marital relationship to dispose of another participant in the actual marital relationship;

14) positions of scholars who determine the need to expand the alimony obligations of the participants of the actual marital relationship with other responsibilities that spouses have in a registered marriage.

Key words: *marriage, concubinage, actual marriage, registered marriage, legal consequences of marriage; family; family relationships; actual marital relations; cohabitation; common property.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лучковський В. В. Розвиток правового регулювання фактичних шлюбних відносин за сімейним законодавством, що діяло в Україні у Х-XXI ст. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3-4 (75-76). С. 190-199.
2. Лучковський В. В. До питання про поняття та ознаки фактичного шлюбу за сімейним правом України. *Art and Science*. 2021. Vol. 2. С. 97-111
3. Лучковський В. В. До питання про зміст прав та обов'язків жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 88-93.
4. Лучковський В. В. До питання про особливості захисту прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах у судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 64. С. 141-145.
5. Лучковський В. В. Правові наслідки перебування у фактичних шлюбних відносинах немайнового характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 86-89.
6. Лучковський В. В. Права, які виникають із фактичних шлюбних відносин у сімейному праві у аспекті реалізації конституційних цінностей. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року). [у 2-х част.]. Частина 1. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 302-305.
7. Лучковський В. В. До питання про зарубіжний досвід правового регулювання фактичних шлюбних відносин. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 276-278.
8. Лучковський В. В. До питання про ознаки фактичних шлюбних відносин у правовій доктрині. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез

Міжнародної наукової конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 173-176.

9. Лучковський В. В. Правовий режим майна жінки та чоловіка, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали V Міжнародної науково-практичної on-line конференції (м. Суми, 20-21 травня 2021 р.). Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 263-266.

10. Лучковський В. В. Право на утримання як правовий наслідок фактичних шлюбних відносин. *Реформування законодавства та державних інституцій: прогалини, досягнення та перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 24-25 травня 2021 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021 С. 71-73.

11. Лучковський В. В. Право на спадкування як правовий наслідок перебування осіб у фактичних шлюбних відносинах. *Права людини в сучасному світі: проблеми теорії та практики*: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Двадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 1 жовтня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 154-155.